

Որոց աննախանձ ոգով Մըխիթար
Տայր առատօրէն սնունդ հոգեպարար:

Այլ ժանտախտն ահա եարմիր վանքն հասնի
Ու կստորածներ գործէ սոսկալի:

Յընցէ Մըխիթարն ալ, բայց չի ժպտհի
Մարելու անոր ջանը լուսաւիր:

Սըրտին սիրական խորհուրդը Միխիթար
Յարմար օր մ'ի վեր հաներ առ Մարգար:
Բայց նա բերելով պէս պէս պատճառներ,
Անոր ըսածին բնաւ չէր համոզուեր:

Յոյսը կըտրելով Մըխիթար՝ դարձեալ
ի Բիւզանդիան որոշեց երթալ,
Եւ հոն առանձին տան մը մէջ խմբել
Միաբանութիւնն ու յառաջ վարել: —

Զ՞ դու Բիւզանդիոն, զ՞ ծրփաս կոծիս,
Է՞ր այդ յուզումներ քու աղմուկից,
Նըստած ծովերու կըշտին նախանձիս
Անոնց որ այդպէս մերնչես ու փրփրես:

Հասաւ Մըխիթար այն ծրփանաց մէջ,
Բեմն ելաւ, ուզեց տալ յոյգերուն վերջ,
Քարոզեց անոնց սէր, խաղաղութիւն
Որոց կը տեսնէր բացակայութիւն:

Զի ամրաստանել որոշեր էին
Հըռովմէական Հայերն ատենին
Իրեւն ապրտամբ տիրող տըրութեան,
Զընչին իրերու համար աննըշան:

Եւ տեսնելով որ յոյզը դեռ ծրփի,
Սեղանէն ըզխաչն առած տէրունի,
Մըտաւ մէջերին, իմացաւ, հարցուց
Ու երկու կողմերն ալ հանդարտեցուց:

Անկէց ետքն յայտնեց նա իրեններուն
Թէ կ'ուզէ կազմել միաբանութիւն,
Ըսկըսաւ տըպել զանազան զբոբեր
Որոնց որ օգուտն անհրաժեշտ տեսնէր:

Եւ վարձելով մեծ տուն մ'ի Պէյօղլի,
Ժողովեց իրեններն, ու եռանդեամբ լի
Զանոնք հոգեւոր ճամբուն մէջ մարդէր,
Ուսման համար ալ կ'որոշէր ժամեր:

Բայց ահա մի այլ դժնէ մըբերիկ
Վըրդովեց իրենց վիճակն հանդարտիկ,
Ազգային յուզից բռնկեցաւ հըրդեհ,
Հըրդեհ առջինն ահաւոր, զբռնէ:

Զըշքոթեցաւ արին Մըխիթար
Բայց տեսաւ որ հոն կենայ չէր կըրնար,
Պէտք էր մի ուրիշ հընար մըտածել,
Պէտք էր իր փոքրիկ խումբն ապահովել,
Զ. Ս. ՂԱԶԻԿԵԱՆ

Շարայարեղի

Հ Ա Ն Ք

ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՍՏՈՒԳԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆՆ

(Շար. տես էջ 511)

Լուսնաքար

ԱՆՔԵՐԵՐ ՈՍՏՈՒՄԻԱԿԱՆ զԲԵՐՈՒ Մէջ
երկու հայահնչակ, ներդաշնակ և նոյնսմայն
բառեր կազմուեցան և են Լուսնաքար և Լսմա-
քար: Երկուքն ալ առանձին հանքերու ա-
նուններ են: Լուսնաքար անուամբ կը յորշոր-
ջուի բազմազունի տեսքով գեղեցիկ արաստոյ
վէմ հանք մը, որուն զդ. անունն է Pierre
de la lune, նմանորինակ նաեւ իտալականն
Pietra della luna, որով և մերն՝ թարգմա-
նաբար կոչուած է Լուսնաքար: Իսկ Լսմաքար
անունը կը տրուի հրաբխային ժայռերէն հա-
տաձեւ կամ տրապիդաձեւ խտտաբարի մը: Իտ.
և զգ. բառն է Leucoite. տառադարձութիւն
յունարէն λευκός = ծիրմալ բառին, և ի մեզ
թարգմանաբար կոչուեր է Լսմաքար, ըստ
կանոնի Լուսաքար պէտք է կոչուի:

Լսնակուց

Լսնակուց բառը վերջերս կազմուած է, և
է հոմանիշ Արապատոյի ἄλγαστρον բառին:
Լսնակուցը կը նշանակէ լուսաւոր կամ ճեր-
մակ կուճ. բանասէր մը՝ Արապատոյի տճ. Ազ-
մէրմէր = ծիրմակ կուճ բառը՝ թարգմանե-
լով կոչեր է Լսնակուց: Այս նորակազմ բա-

որ անգործածական է, վասն զի ի վաղուց մեր գրոց մէջ ունինք Արապատոր հոմանիշը, որ թէեւ օտար բառի թարգմանութիւն չէ այլ տառադարձութիւն, սակայն ներդաշնակ է, և արդէն ամէն ազգ յն. բառին նոյնաձայն տառադարձեալ բառն կը գործածեն:

Ազ մերսէլ քանի որ ոչ լուսնի այլ լուսաւոր ձերմակ կուճ կը թարգմանուի. փոխանակ Լամպլուսի պէտք է կոչել Լուսալուս:

Լամպլի

Նորակազմ՝ բառ մ'է, ունի ուրիշ հոմանիշներ, ինչպէս Փլալինայ¹, Պրալին², Բլաթին³, Բլալին⁴, ամէնն ալ տառադարձութիւնք են սպաներէն PLATINA հոմանիշին, որ կը նշանակէ արծաթիլ⁵ և ոչ արծաթանուս⁶, Բառիս եւրոպական ձին հոմանիշը Oro = ոսկի bianco = մերմակ բլլալով, մեր լեզուով կոչուած է նաեւ Ոսկի սպիտակ և արգի գործածուած Լամպլի հոմանիշն, յարմարական թարգմանութիւն է նոյն եւրոպական բառին, և կը նշանակէ ձերմակ կամ լուսաւոր ոսկի: Մի բանատէր փոխանակ Լամպլի կամ լաւ եւս Լուսալուս, լաւ կը համարի Լուսնոսկի կոչել ըստ լեզուաբանական կանոնի, քանի որ բառին ստուգաբանութիւնն է լուսաւոր ոսկի, պէտք է կոչել Լուսալուս և ոչ Լամպլի, վասն զի ընդհանրապէս երբ լոյս կամ լուսաւոր ածականն քարդուի գոյականի մը հետ ու տառերն չեն զեղչիր. զոր օրինակ առ նախինս գործածուած ու կազմուած են լուսարար, լուսափայլ, լուսատեսիլ, լուսաթեւ, լուսածին բառերն և ոչ ուրի զեղչմամբ լարարար, լաւափայլ, լաւտեսիլ, լաւթեւ, լաւածին, և այլն: Այս կանոնին կրնան քացառութիւն համարուիլ լանազոյն և լանաձեւ բառերն: Մինչեւ ցարդ ըստ ուսումնական գրոց՝ միշտ, Լամպլի գործածուած է քան թէ Լուսնոսկի. ուրի զեղչման կիրառութիւնը ընթերցողաց ճշգրտակն կը թողուի. բայց ըստ կանոնի փոխանակ Լամպլի լաւ կը համարուի Լուսալուս կոչել:

Լամպլինո

Բառս կը նշանակէ լուսաւոր պղինձ, և է յարմարական թարգմանութիւն զգ. Cuivre blanc բառին. ունի նաեւ ուրիշ հոմանիշներ, և են Ճեմապղինձ, Ճեմալուս պղինձ, Սուտ արծաթ, Սպիտակ պղինձ: Ընտրեալագոյնն ու ներդաշնակն անուշտ Լամպլինոն պիտի ըլլայ, որ առաջին անգամ Նորայրի բառարանին մէջ գործածուած է: Բառիս ուղիղ նշանակութիւնը ըլլալով ոչ լուսնի, այլ լուսաւոր պղինձ, պէտք է թարգմանել Լուսապղինձ:

Լրջաբար

Նորակազմ՝ ընտիր բառ մ'է, որուն գաղղիերէնն է Indicolithe. Ասոր ուրիշ հոմանիշ մ'ալ կայ, այսինքն Լեդակաբար, որ է զգ. բառին գուշտ թարգմանութիւնը. իսկ Լրջաբարն ստուգաբանի լուրջ-բար, այսինքն կապտագոյն քար. և այն հանքն որուն կը տրուի Լրջաբար բառն, կապոյտ է: Այս երկու հոմանիշներուն երրորդ մ'ալ կը համարուի Բրալլինոս շափիղդայ երկար բառն. բայց առաջին երկուքն իրենց ներդաշնակութեամբ և համաօտութեամբ ընտրեալագոյն են:

Խարուսիկ քար

Այս բառը կը նշանակէ գեղանի մանիշակ, գեղին, կանաչ գոյներով, Նորվեկիոյ բնիկ հանք մը, որուն զգ. և իտ. բառն է Apatite, փոխ առնուած է յն. ἀπατίτης = խարսմ՝ բառէն, որով Հ. Քալուսի վարդապետն յարմարաբար ու թարգմանաբար կոչած է Խարուսիկ քար, որ թէեւ երկայն՝ բայց ընտիր ու ներդաշնակ է: Ոմանք ըստ տառադարձութեան կը կոչեն Ոկալտիտ և Փոսփորաքար զգ. Phosphorite, որ է Apatiteի հոմանիշ: Համաօտութեան համար կարելի չէ՝ կոչել Խարաքար:

1. Բաղդերք Խալ-Հայ Զախախ:
2. Բաղմակիչ 1853. էջ 60:
3. Զանգառանութիւն Վրէննա 1897. էջ 24:
4. Ազգուհի Գիւմրական. 8. Ս. Վահանեան 1853. էջ 5:
5. Ֆիդիշա. Վրէննա. 1856:
6. PLATINE [de l'espagnol platina, petit argent]: Հմմտ. գործնական բժշկական բառա-

բանի երրորդ ապագրութեան:

Նոյնպէս Պուլեյի զիտութեանց բառարանն կը գրէ PLATINE (de l'espagn. platina, dimin. de plata, argent):

6. Վրէննայի հանքաբանութեան մէջ, կը գտնենք. «[I]նսնոսկի կամ Պրատինը (= սպաներէն՝ Platinja ?), արծաթանման»: 1897, էջ 21:

Խաժաքար

Կը ստուգարանի Խաժ [Թրք. Խաշ?] քար
= Կապույտ—քար. կազմած է Հ. Քաշունի վար-
դապետ: Փղ. բառն է Azurite որուն հոմա-
նիշ են Chessylite, Cuivre carbonaté bleu.
Խաժաքարը նորակազմ ընտրելագոյն հայա-
հնչակ բառերէն մին է, կը նշանակէ շքեղ
խաժաղոյն բերեղ մը:

Խաժըղուքար

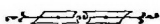
Հ. Քաշունի կազմած է այս բառը, որ կը
նշանակէ Խաժուրդ Small առաջ բերող հա-
նձոյ մը: Հետո անգամ մեր ուսումնական
բառերու դասակարգին մէջ, այն հանձոյն
որ ուրիշ հանք մը կը պարունակէ, կամ ա-
ռաջ կը բերէ, ընդհանրապէս արտադրեալ
նիւթին վրայ ծիմ կամ ընդ ածանցն յաւելլով,
կը կազմուի նոր մարմնոյն անունը, զոր օրի-
նակ, ըստ այս կանոնին կազմուած են Հե-
տեւեալ բառերն, Բարակածիմ Զրածիմ, Ած-
խածիմ, Կրածիմ, Պաղլեղածիմ, և այլն, ար-
դեօք այս բառերու կազմութեան համեմատ
կարելի է փոխանակ Խաժըղուքարի Խաժըղ-
ղածիմ [իրբն խաժուրդ ծնող՝ առաջ բերող]
կոչել:

Խաչաքար

Նաեւ Խաչաքարը նորակազմ բառերէն է.
այս անուամբ կոչի տպագրիոն նման թուի
կարմիր հանք մը, որ իր անունը առած է
խաչանէն կերպարանքէն: Փաղղիերէն ու
հայերէնի նման Pierre de croix յորդորումն
ունի: Staurolithe, Staurotide հոմանիշներն
այլ չն. Σταυρός Խաչ և εἶδος մնում, կերպ բա-
ռերէն փոխառեալ են:

Շարայարելի

Հ. Ս. ԵՐԵՎԱՆ

ԲՆԱՇԽԱՐՀԻԿ ԲԱՌԱՐԱՆ

(Շար. տես էջ 497)

ԱՆԳՂ, ԱՆԳԵՂ կամ ԱՆԿՂ. — Գիւղ
Վասպուրականի (Վան) Տոսպ գաւառի, այժ-
մեան Ոստանայ վիճակի մէջ. նոյնանուն
Անգղ կամ Խօջապ գետոյն աջ ափի մօտ,
Արտամեաի հարաւային արեւելեան կողմը:

Հրաշալի տեսարան և ծառաստաններ ունի:
Բնակիչք կը համարուին 70 տուն, յորոց
պանդխտութեան մէջ կը գտնուին մօտ 50
անձ: Եկեղեցին կը կոչուի Ս. Գեորգ: Անգղայ
մէջ կան երկու բլրակներ, մին Ս. Սարգիս
և միւսն Ս. Ծիրանառք, որոց վրայ կը նշմա-
րուին տակաւին հին եկեղեցեաց տեղերը:
Գիւղս յառաջ կը բերէ այս կողմանց յա-
տուկ բերքերէն զատ, ընտիր շողգամ մեծ
քանակութեամբ, յորոց մին երբեմն կը կոչէ
մինչեւ մէկ օխայ, նշանաւոր է քաղցրու-
թեամբն, զոր շատ անգամ կ'ուտեն բնա-
կիչք խնձորի նման:

Անգղէն 10 վայրկեան հեռու գէպ ի ա-
րեւելք Սալան Ղրղէի մօտ կը գտնուի
Անգղայ Ս. Աստուածսծիւն անուամբ վանք
մը՝ որոյ մէջ պահուած հին կոնդակ մը և
տեղական աւանդութիւնն հետեւեալն կը
պատմեն. Ս. Թադէոս առաքեալը իրեն հետ
առած Քրիստոսի աստուածամուկն գեղարդը,
Տիրամօր պատուական քօղը և իւղոյն շէշը,
քարոզելով եկաւ հասաւ այս տեղ և տես-
նելով գեղեցիկ դիրքն, և բարձր ու ահագին
կոոց պատկեր մը որուն երկրպագութիւն կ'ը-
նէին բազմաթիւ մարդիկ, շատ ցաւեցաւ որ
մարդիկ ճշմարիտ Աստուածը թողած դիւա-
կան պատկերի երկրպագութիւն կ'ընէին:
Գիշեր մը Ս. Առաքելոյն ազօթած պահուն,
յանկարծ Տիրամայր Ս. Աստուածածինն ան-
պատմելի փառօք երեւեցաւ իրեն Աստուած-
որդին ի գրկին և ըսաւ որ խորտակէ դիւա-
կան կոոց պատկերը և տեղը տաճար մը
շինէ, մէջը ամփոփելով վերոյիշեալ իւղոյն
շէշը, ի նշան բժշկութեան ամենայն ախտա-
ժէտաց: Ս. Առաքեալը շատ մարդիկ յԱս-
տուածապաշտութիւն դարձնելով երբ կոոց
պատկերը խորտակելով հիմն դրաւ և սկսաւ
շինել տաճարը, գիշեր ժամանակ դեւերը գա-
լով կը բանդէին զայն և քարերը Սալան գետը
կը նետէին՝ որ Անգղայ գետոյն մէկ մասն
է: Երկար ժամանակ այսպէս շարունակուե-
ցաւ՝ միշտ շինուելով և քանդուելով: Այս ան-
յաջողութեան վրայ մինչ Առաքեալը արտմա-
թախիծ և արտասուածոր աչօք կը նիւհէր,
կրկին անգամ իրեն երեւեցաւ Տիրամայրն
և ըսաւ, թէ «Խաչ մի օձէ և իւղոյն շէշը: